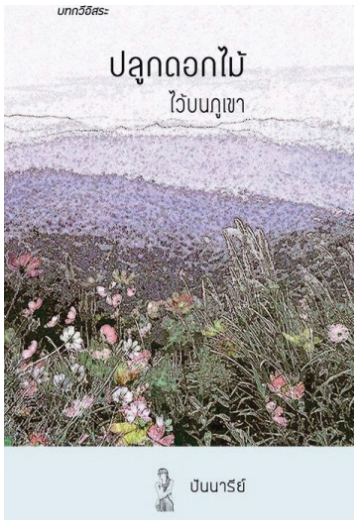

ภาพแทนตัวตนเชิงนิเวศในกวีนิพนธ์ “ปลูกดอกไม้ไว้บนภูเขา” Representation Ecological Self in Poetry “Plant Flowers on the Hill”

ชาคริต แก้วทันคำ
น.บ., นักวิจารณ์ นักวิชาการอิสระ
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
E-mail: jaochaiyoy@hotmail.com

บันนารีย์ (นามแฝง). ปลูกดอกไม้
ไว้บนภูเขา. เชียงใหม่: Blue box
house. 110 หน้า.

บทนำ

มนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์
กันแนบแน่นอย่างแยกไม่ออก ไม่ว่า
จะในลักษณะที่มนุษย์ถูกควบคุมโดย
ธรรมชาติ มนุษย์ปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ
มนุษย์ทำลายธรรมชาติและมนุษย์
ถูกธรรมชาติทำลาย เพราะมนุษย์เป็น
องค์ประกอบหนึ่งของธรรมชาติและ
อาศัยธรรมชาติเป็นปัจจัยในการดำรง
ชีวิต รวมถึงกิจกรรมทางวัฒนธรรม
เช่น ขนบธรรมเนียม พิธีกรรมและ
ความเชื่อ ตลอดจนร่องรอยหลักฐาน
ที่ปรากฏในงานศิลปะและวรรณกรรม

ดังนั้น แนวความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติจึงเป็นเรื่องสำคัญที่มนุษย์ทุกคนควรตระหนักรู้ในปัญหา ร่วมกันแก้ไข อนุรักษ์ มีจิตสำนึกและสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกมนุษย์คุกคามและทำลายในขณะปัจจุบันและอนาคต กล่าวเฉพาะแวดวงวรรณกรรมวิจารณ์ก็เกิดแนวคิดหรือวิธีการใหม่ในการศึกษาวรรณคดีที่รู้จักกันในนาม “ทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศ” (ecocritism) ซึ่งรัชนีญา สังขพันธานนท์ (2560, 314) กล่าวว่า การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นทฤษฎีการวิจารณ์วรรณกรรมแนวใหม่ที่ถือได้ว่าเป็นทั้งความเคลื่อนไหวและกระบวนการทัศน์ในการศึกษาวรรณกรรมยุคหลังสมัยใหม่ ทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศจึงให้ความสนใจธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรม โดยใช้ฐานความรู้ด้านนิเวศวิทยา (ecology) และแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยม (environmentalism) มาเป็นพื้นฐานในการศึกษา

ปิ่นนารีย์เป็นนามปากกาของกวีสาว เกิดที่อ.สันกำแพง ปัจจุบันอาศัยอยู่ริมทะเลสาบดอยเต่า จ.เชียงใหม่ มีผลงานรวมเล่ม เช่น วรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “ร่มไม้หนึ่งซึ่งเราตัวเล็ก” (2557) เข้ารอบสุดท้ายรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ปี 2555 และได้รับรางวัลชมเชยจากการประกวดหนังสือดีเด่นของ สพฐ. ปี 2558 รวมบทกวี “ดอกไม้ปลายปึกผีเสื้อ” (2558) และ “ปลุกดอกไม้ไว้บนภูเขา” (2562)

“ปลุกดอกไม้ไว้บนภูเขา” เป็นกวีนิพนธ์รวมเล่มรูปแบบอิสระลำดับที่ 2 ประกอบด้วยบทกวีจำนวน 62 ชิ้น กล่าวถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชีวิตที่สะท้อนสภาวะภายในของตนเองและตั้งคำถามจากการปลุกดอกไม้ ฝ้ามองฤดูกาลและความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง รวมทั้งบริภาพสภาวะโลกภายนอกกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมที่ตนและคนอื่นได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ใช้การเขียนหรือเล่าเรื่องราวในบทกวี โดยมี “ฉัน” เป็นภาพแทนในการประกอบสร้างความหมายผ่านภาษาที่แฝงอยู่ในวัตถุ ผู้คน ความคิดหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริง

ความหมายของภาพแทนและตัวตนเชิงนิเวศ

สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (2548, 2) กล่าวถึง ภาพแทนหรือภาพตัวแทน ในบริบทวรรณกรรมว่า เนื่องจากวรรณกรรมเป็นเหมือนภาคปฏิบัติของวาทกรรมรูปแบบหนึ่งที่ส่งผลต่อการอบความคิดของผู้อ่าน วรรณกรรมจึงไม่ได้เป็นสิ่งที่นำเสนอความจริงในอุดมคติเกี่ยวกับชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์อีกต่อไป แต่วรรณกรรมเป็นการนำเสนอ “ระบอบแห่งความจริง” หรือความจริงที่ผู้เขียนเชื่อ เนื่องจากอยู่ในกรอบของวาทกรรมหนึ่ง ๆ ภาพแทน (representation) ในวรรณกรรมจึงไม่ใช่ภาพแทนของความจริงในอุดมคติอีกต่อไป แต่เป็นภาพแทนจากมุมมองของผู้เขียนโดยเฉพาะ ซึ่งเกี่ยวพันกับกรอบวาทกรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ขณะที่สจิวต ฮอลล์ (Stuart Hall) (Hall, 1997, 15 อ้างถึงใน สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2548, 2) นักวัฒนธรรมศึกษา ได้นิยาม Representation ว่าเป็นการผลิตสร้างความหมายโดยการใช้สัญลักษณ์ เป็นการพยายามเชื่อมโยงแนวความคิด (concept) กับระบบสัญลักษณ์เข้าด้วยกัน หรือเป็นการนำเสนอแนวคิดผ่านระบบสัญลักษณ์ โดยการนำเสนอดังกล่าวเกิดขึ้นในสองระดับด้วยกัน คือ (1) ระบบการนำเสนอภาพแทนในใจ (Mental Representation) เป็นการพยายามตีความความจริงรอบตัวมนุษย์ เป็นกระบวนการกลั่นกรองสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัวให้เป็นความรู้หรือความคิดหนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในใจ (2) ระดับการนำเสนอภาพแทนภายนอก เป็นการสื่อสารความคิดหรือความรู้ในหัวสมองออกมาให้ผู้อื่นรับทราบในระบบสัญลักษณ์หนึ่ง ๆ เช่น ภาษา เป็นต้น

สำหรับแนวคิดทฤษฎีตัวตนเชิงนิเวศ (Ecological Self) ถือเป็นแนวคิดด้านนิเวศวิทยา (Ecology) ทั้งนี้ หากพูดถึงตามความหมายหรือตามทัศนะของนิเวศวิทยาเชิงลึก (Deep Ecology) ถือได้ว่าแนวคิดดังกล่าวถูกสถาปนาขึ้นโดยอาร์เน นาสส์ (Arne Naess) โดยเฉพาะประเด็นว่าด้วย “ตัวตน” ความสัมพันธ์ “คุณค่า” จุดมุ่งหมายของชีวิต โดยนาสส์ให้ความหมายของคำว่า “ตัวตนที่ไม่แบ่งแยกออกจากสรรพชีวิต” โดยเขาใช้คำว่า ตัวตนแห่งธรรมชาติ หรือตัวตนเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นทัศนะที่ได้รับมาจากความหมายของตัวตนทางรหัส

เช่น ตัวตนแห่งจักรวาล อาตมัน ตัวตนทางจิตวิญญาณหรือความหมายของตัวตนที่ทอดเกี่ยวสรรพชีวิตเข้าไว้ร่วมกันทั้งหมด ทั้งโลก จักรวาลและธรรมชาติ ทั้งสิ่งที่นิยามว่ามีชีวิตและไม่มีชีวิต ต่างไม่ได้อยู่แยกขาดจากกัน โดยนาสส์ให้ความสำคัญกับ “ความสัมพันธ์ภายใน” โดยแสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งมีปฏิสัมพันธ์ถึงกัน “ทั้งหมดคือหนึ่งเดียว” และยังเชื่อมโยงกับ “คุณค่าของสรรพสิ่งต่างมีอยู่ในตัวเอง” จุดมุ่งหมายของชีวิตจึงอยู่ที่ “การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้” ซึ่งจะกลับไปสู่การหยั่งรู้ตัวตนแห่งธรรมชาติ (บรรจง บุรินประโคน, 2561, 78 อ้างถึงใน กานมณี ภูภักดี, 2547, 2)

โดยแนวคิดดังกล่าวเกิดจากการหยั่งรู้ตัวตนที่แท้โดยทั่วไป ซึ่งมักจะมองผ่านการพัฒนา 3 ขั้น คือ เริ่มจากอัตตา (ego) และไปสู่ตัวตนทางสังคม (social self) ไปสู่ตัวตนที่แท้จริง (metaphysical self) แต่นาสส์พบว่าหลักการคิดแบบนี้ได้ตัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติออกไป นาสส์จึงได้เสนอตัวตนเชิงนิเวศหรือตัวตนแห่งธรรมชาติ (ecological self) อันเป็นตัวตนเชิงนิเวศภายในกรอบแนวคิดหรือมโนทัศน์ที่ว่า ตัวเราต่างถือกำเนิดมาจากกรรมของธรรมชาติเช่นเดียวกับสรรพสิ่ง โดยให้เหตุผลว่าการพัฒนาการในกระบวนการนี้เกิดจากการหยั่งรู้ 3 ระดับ คือ ระดับที่ 1 Ego-Realization หมายถึงระดับของการตระหนักในอัตตาของตนเอง ระดับที่ 2 self-Realization (คำว่า self ยังเป็น “s” ตัวเล็ก เพราะการประจักษ์แจ้งแบบนี้อยู่ในระดับชั้นกลาง) และระดับที่ 3 Self-Realization หมายถึงการประจักษ์แจ้งตัวตนที่แท้จริง

ตัวตนกับตนเอง

การตระหนักในอัตตาของตนเอง (ego-tealization) เป็นระดับเริ่มแรกของมนุษย์โดยทั่วไป ซึ่งรับรู้ถึงความเป็นตัวตนเฉพาะตนเอง หรืออัตลักษณ์ (identity) ที่แยกออกจากสิ่งอื่น ชีวิตอื่นหรือที่เรียกว่าอัตตา (ego) ความยึดมั่นถือมั่นในตัวเองของกู นี่คือตัวฉัน นี่คือสิ่งนั้น นั่นคือสิ่งนี้ และมีลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงปัจเจกภาวะ ระดับของอัตตามีอยู่ในหลายมิติ หลายระดับความหมาย

หนึ่งในนั้นคือความหมายตามธรรมชาติของสรรพสิ่งย่อมต้องการรักษาตัวตน
เพื่อการดำรงชีวิตอยู่โดยสัมพันธ์เฉพาะกับความต้องการของธรรมชาติ
(บรรจง บุรินประโคน, 2561, 78-80 อ้างถึงใน กานมณี ภูักักดี, 2547, 56)

บางวัน

ฉันไม่พบเห็นอะไร

นอกจากท้องฟ้า ต้นหญ้า ใบไม้สีหลากหลาย

พวกนกเขาแต่เดินระบำด้วยท่วงท่าที่ฉันไม่ได้ล่วงรู้เลยว่า

หมายถึงอะไร

พวกมันนึกคิดอะไร

ที่ฉันคิดมีเพียงว่า

ทำอย่างไรพื้นที่สีเขียวจึงจะสวยงาม

มองแล้วเพลิดเพลินใจ

บ่ายแล้ว

ฉันยังทำงานไม่เสร็จ

เที่ยวปลูกดอกไม้ไว้บนเนินเขา

พวกนกเหล่านั้นหาได้ล่วงรู้

ว่าฉันนึกคิดอะไร

(ปิ่นนารีย์, 2562, 37)

บทกวีข้างต้น ปิ่นนารีย์แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกกล่าวถึงสิ่งที่เห็น
และไม่เห็นในวันหนึ่ง นอกจากธรรมชาติรอบตัวคือท้องฟ้า ข้างล่างคือต้นหญ้า
บนผืนดิน และเบื้องหน้าคือต้นไม้ที่พวกนกกำลังเดินระบำ ซึ่งฉันไม่รู้วาท่วงท่า
ของพวกมันสื่อถึงอะไร ส่วนที่สอง หลังจากฉันมองสิ่งที่เห็นและกลับมาคิดว่า
สิ่งที่ตนกำลังเป็นอยู่ตอนนี้คืออะไร จึงขบคิดที่จะทำให้พื้นที่สีเขียวงดงาม เพื่อ

จะได้มองเห็นมันนอกจากธรรมชาติที่เกิดขึ้นเอง ส่วนสุดท้าย เมื่อล่วงเวลาบ่าย
พื้นที่สีเขียวที่ฉันคิดสร้างให้สวยงามโดยลงมือปลูกดอกไม้ไว้บนเนินเขา แล้ว
จึงหวนกลับมายังคำถามว่า ในขณะที่ฉันกำลังปลูกดอกไม้ พวกนกก็อาจมอง
เหมือนที่ฉันเคยมองและพวกมันคงไม่รู้ว่าคุณคิดอะไร กล่าวโดยสรุป ทุก
สรรพสิ่งต่างมีหน้าที่และทำหน้าที่ของตน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสรรค์หรือ
ทำลายธรรมชาติ

ทั้งนี้ กวีอาจแฝงนัยว่าเมื่อคิดจึงเห็นหรือเมื่อเห็นจึงคิด ที่ต้องอาศัย
การตีความตามแต่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั่นเอง

นอกจากนี้ กวียังนำ “ภาพความจริง” ที่ “ฉัน” เห็นมาเป็นตัวแทนเชื่อมโยง
ระบบความคิดกับระบบสัญญาะเข้าด้วยกัน ทั้งการนำเสนอภาพแทนในใจที่
เป็นการตีความตามความจริงรอบตัวมนุษย์ เป็นการกลั่นกรองสิ่งที่เกิดขึ้น
รอบตัวให้เป็นความรู้หรือความคิดภายในใจ เช่น “ที่ฉันคิดมีเพียงว่า
ทำอย่างไรพื้นที่สีเขียวจึงจะสวยงาม” ส่วนการนำเสนอภาพแทนภายนอก
เป็นการสื่อสารความคิดหรือความรู้ที่อยู่ในสมองออกมาให้ผู้อื่นรับทราบโดย
ระบบสัญญาะ เช่น “พวกนกเขาแต่เต็นระบำด้วยท่วงท่าที่ฉันไม่ได้ล่วงรู้เลย
ว่าหมายถึงอะไร พวกมันนึกคิดอะไร” ในขณะที่ “ฉันยังทำงานไม่เสร็จ เทียว
ปลูกดอกไม้ไว้บนเนินเขา พวกนกเหล่านั้นหาได้ล่วงรู้ ว่าฉันนึกคิดอะไร”
ซึ่งไม่ว่านกหรือฉันในบทกวีนี้ล้วนต่างเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ที่อาศัย
ธรรมชาติในการดำรงชีวิต

ตอนเก้าสิบฉันไม่อยากเป็นผักเปื่อยติดอยู่ที่ไหนสักที่
ฉันเริ่มคิดเรื่องไม่อยากเป็นผัก
ทั้งที่ก่อนหน้า ยี่สิบหรือสามสิบ
ฉันเป็นผักเกิดใหม่
เป็นผักแสนดีมีประโยชน์
เดินออกจากรั้วมหาวิทยาลัย
เป็นสวนผักสนุกสนาน

แต่ฉันว่างเปล่า แต่ฉันโหวงเหวง
ท่ามกลางรถติดจอแจ
ถนนสี่เลนแยกไปซ้ายแยกไปขวา
ฉันยืนตรงกลางเป็นฝักระบองโดนบีบอัด

ตอนสี่สิบหรือห้าสิบ
ฉันเป็นฝักอยู่ในโรงงานคัดสรรแล้ว
เป็นฝักบีบอัดตัวเองอยู่ในกระป๋อง

หกสิบหรือเจ็ดสิบ
ฉันเพิ่งได้ออกมาข้างนอกกฎจักรวาลเวียน
หวังว่าจะยังไม่สาย
เรื่องของฝัก ใครอยากกินฝัก
ฝักนั้นแสนดีมีประโยชน์

(บันนารีย์, 2562, 80)

บทกวีข้างต้น บันนารีย์แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ส่วนแรกเป็นความคิดที่ฉันไม่อยากเป็นฝักเปื่อยติดเตียงหรืออยู่ที่ไหน ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้อายุสี่สิบสามสิบเพิ่งออกจากมหาวิทยาลัย ส่วนที่สอง หลังจากชีวิตสนุกสนานต้องออกมาโลดแล่นบนถนนชีวิตที่ต้องเลือกหนทางสำหรับตนเอง หากอยู่ตรงกลางก็มีสภาพไม่ต่างจากฝักที่ถูกบีบอัดในสังคมที่แข่งขันรุนแรง ส่วนที่สาม อายุสี่สิบห้าสิบยังเป็นฝักที่ทำงานในโรงงาน สภาพชีวิตไม่ต่างจากการถูกบีบอัดในกระป๋องด้วยภาระหน้าที่ ส่วนสุดท้ายวัยหกสิบเจ็ดสิบปีก็เกษียณออกจากงานที่จำเจ แต่ละตระหนักรู้หรือไม่ว่าชีวิตนี้มีสภาพไม่ต่างจากฝัก

บทกวีนี้ กวีแบ่งแต่ละส่วนเป็นช่วงวัยในชีวิตของคนคนหนึ่ง และใช้อุปลักษณ์ (metaphor) เปรียบคนเป็นฝัก ที่นอกจากฝักจะมีประโยชน์แล้วเมื่อคนกินเข้าไป สภาพหรือชีวิตจะเป็นเช่นไรในวัยเก๋าสิบ เทียวเนาหรือ

มีสภาพเป็นผักเปื่อย ซึ่งกวีเสียดสีชีวิตคนกับผักที่ต่างมีประโยชน์ในโลกใบนี้ ขึ้นอยู่กับว่าในแต่ละวัยจะถูกใช้ประโยชน์เช่นไร แฝงนัยว่าชีวิตนี้ต่างสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างแยกไม่ออก

จากบทกวีทั้ง 2 ตัวอย่างข้างต้น บัณฑิตยี่น้าเสนอและประกอบสร้างความหมายผ่าน “ฉัน” ซึ่งเป็นตัวละครหรือผู้เล่าเรื่องในบทกวีชุดนี้ ที่อาจกล่าวได้ว่า บัณฑิตยี่น้าได้สะท้อนความคิดของปัจเจกบุคคลจากตัวตนบนพื้นฐานการเป็นมนุษย์ ยืนยันการดำรงชีวิตอยู่ด้วยการสัมพันธ์กับธรรมชาติ เพื่อนำไปสู่การตระหนักรู้ในระดับความสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือสังคม

ตัวตนกับสังคม

การตระหนักในการหยั่งรู้ถึงตัวตนที่สัมพันธ์กับผู้อื่น (self-realization) คือระดับที่เริ่มหยั่งรู้ถึงตัวตนที่สัมพันธ์กับผู้อื่น ชีวิตอื่นที่ไม่ใช่แค่ตัวเราเท่านั้น เป็นระดับที่อดตาเริ่มขยายสู่ชีวิตอื่นที่กว้างขวางขึ้น เป็นความรู้สึกร่วมทุกข์ร่วมสุขกับชีวิตอื่น “รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา” หรือที่นาสส์เรียกว่า identification หรือการสำนึกในตนที่มีอยู่ร่วมกับผู้อื่น

ฉันไม่ได้กล่าวว่ารู้จักกันมาตั้งแต่คราวไหน
ท้องทะเลอ้างว้างนั่งฟังถึงเรื่องราวภูเขาเตี้ยโต
ไปไม่ชอบร้องเพลงที่ไม่รู้จักนัก
เราเหล่าลูกหลานได้แต่เงี้ยวฟัง
พ่อเฒ่ายังเล่าเรื่อง
ทางสูงชันนั้นไม่มีใครปีนไปได้เลย
เล่ากันว่า
ครั้งนั้นคนที่หนึ่งและคนที่สอง
ได้ทดลองขึ้นไปบนภูเขา
ไม่ต้องหันมาพูดคุยอะไร
ด้วยทางชันยิ่งนัก

เอาแต่ยึดเหนี่ยวกิ่งก้านใหญ่ป็นขึ้นไป ป็นขึ้นไป
แต่เมื่อรอยเท้าแรก
ได้วางเหรียญบาทลงไปในป่าเขา
รากโคนของต้นไม้ใหญ่จึงถูกโค่น
ทิ้งร่องรอยไว้ให้คนต่อไปวางเท้าลงไปซ้ำซ้ำ

เรื่อยมา
บทเพลงป่าเขาจึงเปลี่ยนไป

(ปิ่นนารีย์, 2562, 10)

บทกวีข้างต้น ปิ่นนารีย์แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเล่าเรื่องราวของป่าเขาที่เติบโตมาตามกาลเวลา ผ่านเรื่องเล่าของพ่อเฒ่าถึงทางสูงชันที่ไม่มีใครป็นขึ้นไป แต่ก็มีคนป็นขึ้นไปเพื่อโค่นต้นไม้ ต่างคนต่างเห็นประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนที่สองเป็นบทสรุป เมื่อป่าถูกโค่นทำลายลง ไม่เหลือต้นไม้อีกแล้ว ความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพส่งผลจาก “ใบไม้ชอบร้องเพลงที่ไม่รู้จักนัก เหล่าลูกหลานได้แต่เงี้ยวหุฟง” กลายเป็น “บทเพลงป่าเขาจึงเปลี่ยนไป”

นอกจากนี้ ปิ่นนารีย์ยังตั้งข้อบทกวีว่า “ข้างหน้ามีแต่ภูเขา” สามารถตีความได้ว่า ภูเขาที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยต้นไม้ป่าไม้ เมื่อมนุษย์บุกรุก ทำลายโค่นล้ม สภาพป่าจึงหมดไป เหลือเพียงภูเขาหัวโล้นให้เห็น เปรียบเทียบถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ไม่พึ่งพาอาศัยกัน แต่มนุษย์จ้องแสวงหาประโยชน์จากธรรมชาติด้วยความเห็นแก่ตัว เห็นแก่เงินหรือถูกระบบทุนนิยมครอบงำ

ฝนหยาตสาดเทไม่รู้ที่เหนี่ยวยึด
โคลนถล่ม น้ำป่าหลาก
เรือนหลังน้อยเลื่อนไหล

กลางป่าแสนเปลี่ยว
เจ้าลิงน้อยเที่ยวร้องว่าแม่จ๋า
อยู่ไหนแล้ว อยู่ไหนหนอ
ปิ่นปาล้ำด้วยมือของพรานหิว
คนหิว
สัตว์หิว

หลังฝนพรำ เจ้าผีเสื้อเร่ร่อนรำพัน
อยู่ไหนหนอ อยู่ไหนแล้ว
ปีกร่อนร่ายตามสุขทุกข์ไม่ใหญ่
สาบกลิ่นสารเคมีฟุ้งเต็มหุบเขา
กล้วยไม้ไม่ทันชูช่อ
หอมพวงไพรหลังฟ้าฝน
คล้ายกลิ่นความตายลอยฟุ้ง
ฉันทมูตดม เธอเต็มกิน

(บันนารีย์, 2562, 13-14)

บทกวีข้างต้น บันนารีย์แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ซึ่งผู้อ่านต้องปะติดปะต่อภาพจากถ้อยคำสั้นกระชับ แต่สื่อความหมายได้ทรงพลัง กินใจในความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากฝีมือมนุษย์และธรรมชาติ ในส่วนแรกเป็นเรื่องอุทกภัย ส่วนที่สองคนและสัตว์ต่างร้องหาและออกล่าเพราะความหิว ส่วนสุดท้ายเป็นสภาพป่าหลังฝนตก ที่กลิ่นสาบสารเคมีลอยฟุ้ง ทำให้คนและสัตว์ต่างสูดดมและเต็มกินความตาย

บทกวีดังกล่าวยังสะท้อนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากน้ำมือของมนุษย์ ทั้ง “ปิ่นปาล้ำด้วยมือของพรานหิว คนหิว สัตว์หิว” และ “สาบกลิ่นสารเคมีฟุ้งเต็มหุบเขา... คล้ายกลิ่นความตายลอยฟุ้ง ฉันทมูตดม เธอเต็มกิน” เป็นการผลิตสร้างความหมายผ่านการใช้สัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงแนวคิดผ่านภาษา

เพื่อบอกเล่าเรื่องราวและความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและยุคสมัยให้
ตระหนักรู้และสะท้อนใจไปกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

จากบทกวีทั้ง 2 ตัวอย่างข้างต้น บัณฑิตยัตถ์ต้องการชี้ให้เห็นถึง
ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ควรตระหนักในการหยั่งรู้ถึง
ตัวตนบนความสัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่ว่าคนหรือสัตว์ต่างก็มีชีวิตที่ต้องการ
พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ อย่างมองว่าชีวิตอื่นนั้นไม่สำคัญ เอาชีวิตหรืออ้าง
ผลประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ โดยไม่สนใจถึงผลกระทบที่จะเกิดแก่ส่วนรวม
เพราะธรรมชาติเป็นของทุกคนและสัตว์ทุกตัวบนโลกใบนี้อย่างเท่าเทียม

ตัวตนกับการประจักษ์แจ้ง

การตระหนักรู้ในระดับการประจักษ์แจ้งตัวตนที่แท้จริง (Self-realization)
คือระดับที่ตัวตนได้ขยายไปยังสรรพสิ่งอย่างกว้างขวาง ละเอียดลุ่มลึก
ซับซ้อนหลากหลาย ยิ่งใหญ่ในทุกมิติ ทุกกาลเทศะ คือการรับรู้ที่ตัวเราก็คือ
ผู้อื่น ทุกสรรพสิ่งคือหนึ่งเดียวกัน ไม่ว่ามนุษย์ด้วยกัน สรรพสัตว์ พืชพันธุ์
แม่น้ำ ภูเขา ทะเล ผืนดินและโลก ดังที่นาสส์เรียกว่าการประจักษ์แจ้งใน
ตัวตนเชิงนิเวศ (Ecological Self) หรือการสำนึกในตัวตนที่กว้างขวาง (wind
identification) (บรรจง บุรินประโคน, 2561, 86 อ้างถึงใน กานมณี ภูภักดี,
2547, 56)

ทิวเขาทอดตามองคืนวัน
ธรรมชาติยิ่งใหญ่เกินไป
ความลึกซับซ้อนซ่อนใหญ่เหมือนกัน
แต่ตระยิบระยิบเพียงชั่วครู่
ยังระบายนัยมพิรมพราย

ท้องฟ้าแสดงความยิ่งใหญ่
ผู้คนแสดงความรัก

ความหมายของการอยู่ร่วม
ปลายนิ้วได้เกี่ยวเรียวนิ้วนางข้างซ้าย
คนต่อไป และต่อกันไป
สัตว์ต่อไป และต่อกันไป
ต้นไม้ต่อไป และต่อกันไป
รอยยิ้มต่อไป และต่อกันไป

(ปันนารีย์, 2562, 18)

บทกวีข้างต้น ปันนารีย์แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกกล่าวถึงความยิ่งใหญ่และลึกซึ้งซับซ้อนของธรรมชาติ สะท้อนจินตภาพให้เห็นถึงฉากธรรมชาติ และใช้บุคคลวัต (personification) “แต่ตระยิบระยับเพียงชั่วครู่ ยังระบายยิ้มพริ้มพราย” คือ การกล่าวถึงสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น แสงแดด แสดงกิริยาอาการยิ้มได้เหมือนมนุษย์ ส่วนที่สอง ความยิ่งใหญ่ทางธรรมชาติที่สืบเนื่องจากส่วนแรก ได้แสดง “ความหมายของการอยู่ร่วม” ภายใต้อำนาจฟ้าเดียวกัน ไม่ว่าผู้คน สัตว์ ต้นไม้ ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกเป็นหนึ่งเดียวกันหรือให้ธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง ดังนั้น มนุษย์กับธรรมชาติต้องเกื้อกูลและแสดงความรักต่อกัน เป็นการสะท้อนความผูกพันที่ทุกสรรพสิ่งควรมีต่อธรรมชาติและเรียนรู้หรือแสดงความรักจากการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเข้าใจ เพื่อจะมี “รอยยิ้มต่อไป และต่อกันไป”

ภูเขาไม่เคยราบเรียบ
สูงต่ำอย่างพระนาง
ต้นป่าคือสายธารน้ำ
ไม่มีใครเป็นเจ้าของธรรมชาติอย่างแท้จริง

เพื่อนชนเผ่าของฉัน
ปะกาเกอญอ แปลว่ามนุษย์

ไม่มีญาติ ไม่มีกะเหรี่ยง
ไม่มีคำกล่าวอ้างถึงบรรพชน

เราเหล่าลูกหลานเท่ากัน
อยู่ใต้ธงทิวเหลืองริ้วของปาสน
ญูว์ารัณมย์พลีผ่านลมเหนือหนาว
ฉันอยู่ที่นี้
เขาสูงลิบตาที่เรามองเห็นจากที่อันแสนไกล

(บันนารีย์, 2562, 23)

บทกวีข้างต้น บันนารีย์แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกกล่าวถึงธรรมชาติป่าเขาที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของหรือจะมาแอบอ้างครอบครองได้ ส่วนที่สองกล่าวถึงชนเผ่าปะกาเกอญอก็เป็นมนุษย์ ไม่ควรดูถูกเหยียดหยามชาติพันธุ์ด้วยคำว่า “ญูว์ารัณมย์” ส่วนที่สามสืบเนื่องจากส่วนที่สอง ไม่ว่าเราหรือเขาล้วนเป็นมนุษย์ที่ควรคำนึงถึงความเท่าเทียมกัน เพราะต่างก็ “อยู่ใต้ธงทิวเหลืองริ้วของปาสน” หมายความว่า ฉันและเพื่อนมีชีวิตอยู่บนเขาสูงแห่งนี้หรือต่างก็อยู่บนโลกใบเดียวกัน

บทกวีนี้ได้ยืนยันและนำเสนอการประกอบสร้างความหมายผ่าน “ฉัน” ซึ่งเป็นตัวละครหรือผู้เล่าเรื่องที่ตระหนักรู้ในระดับการประจักษ์แจ้งตัวตนที่แท้จริง (Self-realization) โดยมีสำนึกในตัวตนที่กว้างขวาง (wide identification) คือรับรู้ว่ามีตัวตนและ “อยู่ที่นี่” อีกทั้งยังเห็นถึงความเป็นมนุษย์ที่ “เท่ากัน” ของผู้อื่นด้วย ดังนั้น ทุกสรรพสิ่ง ทุกสรรพชีวิตคือหนึ่งเดียวกันและ “ไม่มีใครเป็นเจ้าของธรรมชาติอย่างแท้จริง”

จากบทกวีทั้ง 2 ตัวอย่างข้างต้น บันนารีย์ได้สะท้อนถึงความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ ผู้คนจึงต้องแสดงความรักต่อกัน ไม่ว่ามนุษย์ สัตว์หรือสิ่งแวดล้อม เพราะทุกสรรพชีวิต ทุกสรรพสิ่งต่างก็มี “ความหมายของการอยู่ร่วม” กันอย่างเท่าเทียมบนความลึกกลับซับซ้อนที่แสดงผ่านสัญญาณต่าง ๆ

ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ ธรรมชาติ ภูเขา ป่าไม้ ท้องฟ้า แสงแดด ธารน้ำ สัตว์ ชาติพันธุ์ ความรัก ที่หลอมรวมเป็น “เราเหล่าลูกหลาน” ของมนุษย์ด้วยกันเองและธรรมชาติ จึงเป็นภาพแทนของกวีที่ผลิตสร้างความหมายเหล่านี้เพื่อยืนยันการมีอยู่ แสดงการมีตัวตนเชิงนิเวศและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างลึกซึ้งแน่นอน หรือ “ตัวตนแห่งการประจักษ์แจ้ง” (Ecological Self) นั่นเอง

ผลการศึกษากวีนิพนธ์ “ปลูกดอกไม้ไว้บนภูเขา” ของ ปันนารีย์ ตามแนวคิดทฤษฎีตัวตนเชิงนิเวศของอาร์เน นาสส์ (Arne Naess) พบว่า มีบทกวีที่เกี่ยวข้องกับการตระหนักรู้ในระดับการประจักษ์แจ้งตัวตนที่แท้จริง (Self-realization) มากที่สุด นอกจากตัวอย่างที่ยกมาอธิบายข้างต้นแล้ว ยังมีบทกวีที่กล่าวถึง ธรรมชาติคือเพื่อนเก่าที่ยังอยู่ที่เดิม อาจไม่เหมือนเดิม แต่ความสวยงามก็อาจซบซู่จิตวิญญาณยามเหนื่อยล้าหรือโศกเศร้าได้ ในบทกวี “ศรัทธา” หรือการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล ไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ต้องปรับตัว ในบทกวี “ฤดูร้อน” หรือการตั้งคำถามกับ “โซเฟีย-หุ่นยนต์ AI ตัวแรกที่ได้สัญชาติ” กับมนุษย์อีกหลายคนบนโลกนี้ที่ไม่มีสัญชาติ ไม่มีความเป็นพลเมือง ไม่มีประเทศเป็นของตนเอง ในบทกวี “โซเฟีย” ความแตกต่างบางประการ” หรือความจริงตัวเราลึบเล็ก แต่ธรรมชาติยิ่งใหญ่กว่า ในบทกวี “แว่วพัดของความนึกคิด” ซึ่งสะท้อนการพึ่งพาอาศัยและการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ รวมทั้งมองเห็นสังขารจากการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและฤดูกาล อันนำไปสู่การเรียนรู้และใคร่ครวญความหมายปลายทางที่แท้จริงของชีวิต

บทสรุป

กวีนิพนธ์ “ปลูกดอกไม้ไว้บนภูเขา” ของ ปันนารีย์ ส่วนใหญ่ให้ “ฉัน” เป็นตัวละครหรือผู้เล่าเรื่องสะท้อนความคิดและตั้งคำถามกับเธอ คุณหรือเรา ผ่านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชีวิตผ่านภูเขา ผืนดิน แม่น้ำ ทะเล ดอกไม้ ต้นไม้ ฤดูกาล ความฝัน ความรัก ความหวัง ความเชื่อ ผลกระทบ

จากเมืองและชนบท ปัญหาสังคมและการเมืองด้วยอารมณ์ของผู้หญิงที่
เฝ้ามองการเปลี่ยนแปลงสภาวะภายในตนเองกับสภาวะโลกภายนอก ด้วย
น้ำเสียงเรียบนิ่งและบริภาษอย่างมีจังหวะและศิลปะการใช้ภาษาที่น่าอ่าน
และใคร่ครวญหาคำตอบปรัชญาในชีวิต

นอกจากนี้ “ฉัน” ในกวีนิพนธ์ชุดดังกล่าว ยังเป็นภาพแทนความหมาย
ที่ถูกนำเสนอและประกอบสร้างตัวตนผ่านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ
ธรรมชาติ ใน 3 ลักษณะคือ ตัวตนกับตนเอง ตัวตนกับสังคมและตัวตนกับ
การประจักษ์แจ้ง เพื่อยืนยันความรู้สึกนึกคิด การดำรงอยู่ในรูปแบบที่มนุษย์
ต้องปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ “ฉันยอมรับการเปลี่ยนแปลง” หรือมนุษย์
ทำลายธรรมชาติ “แต่เมื่อรอยเท้าแรกได้วางเหยียบย่ำทลงไปในป่าเขา
รากโคนของต้นไม้จึงถูกโค่น” และมนุษย์ถูกธรรมชาติทำลาย “ฝนหยาด
สาตเทไม่รู้ที่เหนียวยึด โคลนถล่ม น้ำป่าหลาก” โดยตอกย้ำให้มนุษย์ยอมรับ
ว่า “ไม่มีอะไรเป็นของเรา ไม่มีเราเป็นของใคร” เพราะ “ไม่มีใครเป็นเจ้าของ
ธรรมชาติอย่างแท้จริง” นั่นเอง

ดังนั้น มนุษย์จึงต้องพึ่งพาอาศัย เกื้อกูลและเคารพธรรมชาติ โดยให้
ธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง ไม่แบ่งแยกและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สำนึกใน
คุณค่าของสรรพสิ่งด้วย “ความหมายของการอยู่ร่วม” กันอย่างสันติสุข

เอกสารอ้างอิง

- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2560). **แวนวรรณคดี ทฤษฎีร่วมสมัย**. (พิมพ์
ครั้งที่ 2). ปทุมธานี: นาคระ.
- บรรจง บุรินประโคน. (2561). คนสวน: ภาพแทนตัวตนเชิงนิเวศของ
เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ในกวีนิพนธ์ “นกชีวิต”. วารสารวิทยาการ
สิ่งแวดล้อมไทย. 1(1), 74-94.
- บันนารีย์ (นามแฝง). (2562). **ปลูกดอกไม้ไว้บนภูเขา**. เชียงใหม่: Blue
box house.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2548). **วาทกรรม ภาพแทน และอัตลักษณ์**. สืบค้น
เมื่อ 8 พฤษภาคม 2562, จาก <http://phd-lit.arts.chula.ac.th.pdf>.

